

GENSYN MED SCORESBYSUND

Af cand. mag. *Torben Andersen*

Når man har haft lejlighed til at gæste Scoresbysund-kolonien, undrer man sig såre ved at læse i løjtnant Carl Ryders beretning fra hans expedition til Østgrønland i 1891-92. Han nævner således under den 9. april 1892, hvor påfaldende frodigt landet mellem Hare- og Rypefjord, i den inderste del af Scoresbysund, tager sig ud selv ved vintertid: „Stedet var meget frodigt og den bidende Vind, som jævnlig blæste ud fra Bræen, havde feget meget af Sneen bort, saa at endog den bare Sten paa sine Steder stak frem paa Toppen af Fjældkullerne. Blaabærlyng og Pilekrat stod knæhøjt under Sneen i Lavninger, og vi fandt saa meget Brænde i Form af Birke- og Pilestammer, at vi kunde koge vor Mad derved og spare vor Sprit. Som Prøve hjembragte vi et Par Stammer af Tykkelse som en Mands Arm, de tykkeste Stammer af Dværgbirk, som hidtil ere kjendte.“

Rejsende, der har besøgt Østgrønlands yderkyst – f. eks. ved Scoresbysund-kolonien –, er altid blevet slået af dens barskhed, som understreges af plantelivets ringe udvikling eller endog fuldstændige fravær. Da jeg første gang besøgte Grønland, var den første plads jeg så Kap Tobin i Scoresbysund-fjordens munding, og det umiddelbare indtryk, jeg fik af denne lokalitet, var som af en stor sten- og grusbunke. Vegetation manglede næsten fuldstændig, og dyrelivet var kun repræsenteret ved den del, der er knyttet til havet: måge- og alkefuglene fra fuglefjeldene ved Kap Brewster og Liverpool-kysten og sæler; landjorden syntes ganske øde.

Det var derfor med ikke ringe forventninger, jeg i sommeren 1958 atter fik mulighed for at rejse til Østgrønland og endda til de samme egne – den indre del af Scoresbysund – som Ryder besøgte i slutningen af forrige århundrede, og fra hvis rejseberetning det ovenstående citat er hentet. En sammenligning mellem naturforholdene i den vidtstrakte Scoresbysundfjords yderste – kystnære – egne og områderne i bunden af fjorden ind mod indlandsisen, ville utvivlsomt være særdeles interessant.

Den direkte anledning til denne rejse var, at jeg fik lejlighed til at deltage i amanuensis Chr. Vibes moskusokseundersøgelser, der i 1958 omfattede området fra Ella-ø i nord ned til den indre del af Scoresbysund i syd. Hovedmålet for expedi-

tionen var naturligvis at undersøge moskusoksens biologi og bestandens størrelse. Af rent praktiske grunde blev arbejdet udført i forbindelse med dr. Lauge Kochs Østgrønlandsexpedition, som stillede udrustning og flyvemaskiner til rådighed. Disse maskiner er af uvurderlig betydning for videnskabelig forskning i disse egne. Tidsrøvende og besværlige rejser svinder ind til få timers behagelig sight-seeing over nogle af verdens skønneste egne, og helt nye arbejdsområder åbnes for videnskabelig forskning. Af de 4 pladser vi besøgte i en kortere periode, var kun den ene – ved Rypefjord – direkte tilgængelig fra søsiden; de øvrige 3 lå langt inde i land ved søer, hvor de små Norseman-maskiner kunne finde landingspladser. Den ene lokalitet – på Charcots Land (der er nøjere beskrevet af cand. mag. Ulrik Røen i februarnummeret 1959) – ville være utilgængelig for ethvert andet transportmiddel end netop flyvemaskinen, skjult som landet er bag den isfyldte Nordvestfjord og bræerne i bunden af denne. Med flyver opnås nu en helt anderledes intensiv udnyttelse af den korte sommer, end det tidligere har været muligt.

Som ovenfor nævnt var undersøgelserne koncentreret omkring de indre dele af Scoresbysund-fjordkomplekset, hvor det ved hjælp af overflyvninger af moskusokseterrænerne var muligt at danne sig et skøn over bestandens størrelse. Desuden tilbragte vi som nævnt kortere perioder på 4 pladser i Scoresbysund, hvorved vi fik mulighed for at kontrollere de ved hjælp af flyvemaskinen indvundne resultater.

Ved siden af vor hovedopgave med undersøgelse af moskusokserne blev der også tid til at orientere sig om naturforholdene i almindelighed på de pladser, hvor vi slog lejr, selvom vor interesse og opmærksomhed naturligvis specielt rettede sig mod dyreverdenen.

Den mest interessante af de lokaliteter, vi besøgte i Scoresbysund, var Rypefjord, hvor dr. Koch havde planlagt oprettelsen af en basislejr for de geologiske undersøgelser i den indre del af fjordkomplekset. Også set fra et zoologisk synspunkt var valget af denne plads til lejr særdeles heldigt, idet der her fandtes en lang række landskabstyper koncentreret indenfor et begrænset område. Vor lejr i Rypefjord var placeret i gneisterrænet ved fjordens sydvestlige pynt. Landskabet minder dér ganske om Sydvestgrønland: nøgne, isskurede stenheller og i lavningerne søer og moser, hvor der rører sig et rigt fugleliv. Længere mod vest og nordvest består grunden af røde, porøse sandsten, og overfladen var dér langt mere udjævnet – udstrakte, svagt hældende sletter uden en sø eller mose var karakteristisk for sandstensegnene.

I overensstemmelse med Ryders iagttagelser fandtes i gneisterrænet i beskyttede lavninger, hvor der var læ for de udtørrende vinde, og hvor fugtigheden samlede sig, en yppig vegetation af birk og pil, af hvilke sidstnævnte kunne danne buskadser af indtil 75 cm's højde. I disse fandt magister Vibe den iøvrigt langt sydligere udbredte Engpiber, der på østkysten kun kendes ynglende i Angmagssalik-distriktet, og

*Vue fra vor lejrplads ved Rypefjord i sydøstlig retning mod Storøen.
I baggrunden til venstre Renland.*

som kun er iagttaget en enkelt gang tidligere i Scoresbysund, nemlig i 1934 ved kolonien nær fjordmundingen.

Landet er herinde, som man kunne vente, langt mere fastlandspræget end langs yderkysten, hvor klimaet er karakteriseret af megen nedbør, tåge, blæst og om sommeren af en relativ lav temperatur på grund af storisens afkølende indflydelse. Mens der langs yderkysten overalt findes oversomrende snefaner, hvorfra smeltevandet hele sommeren kan væde de lavereliggende områder og derved give mulighed for udvikling af et særligt plantesamfund – snelejet – bestående bl. a. af dværgpil og moslyng, er forholdene helt afvigende i de egne, der ligger længere inde i landet. Klimaet er der langt mere stabilt, og lange perioder med tørt, varmt og skyfrit vejr er hyppige. Undertiden optræder føhnstorme – tørre faldvinde, der med stor kraft blæser ned fra indlandsisen. Föhnstorme kendes også fra vinterhalvåret og er på denne årstid i stand til at fjerne store mængder løssne, der med vinden føres ud østpå over havet i et voldsomt snedrev. Landet berøves herved store snemængder, hvilket naturligvis er en medvirkende årsag til landets hastige udtørring i løbet af forsommeren. Snelejer forekommer ikke i lavlandet; først langt oppe til fjelds be-

gynder de at optræde. Som følge af det ringe snelag, der normalt er tilbage om foråret, efter at storme og fordampning har fjernet deres part, og den ubetydelige sommernedbør udtørres alle mindre vandløb og småpytter meget hurtigt: i nærheden af vor lejrplads ved Rypefjorden manglede ferskvand således på nær et par plumrede vandhuller, som moskusokserne anvendte som vandingssted. Ferskvand måtte vi som regel skaffe os ved at kapre små drivende isklodser, som vi fortøjede til store strandsten og siden smeltede over primussen.

Landet var dog ingenlunde fuldstændig udtørret: i layninger i gneisterrænet fandtes mange småsøer, hvortil der var knyttet et rigt fugleliv: i en sø godt en kilometer fra vor lejr fandtes ynglende rødstrubet lom. Lokaltiteten var typisk for den fugl: en lille lavvandet ferskvandssø omkranset af hede- og græsklædte bredder. Den rødstrubede lom er overvejende afhængig af havet som næringskilde, og de voksne fugle var uophørlig på farten mellem redepladsen og fjorden, hvor de dykkede efter fisk til ungerne. – Også den mere sydlige form – islommen – blev iagttaget en enkelt gang. Den findes almindeligt ynglende i Angmagssalik-distriktet, men er såvel nord som syd derfor meget sjælden. Som ynglefugl har islommen sin nordgrænse – ligesom mange andre lavarktiske former – i de indre dele af Scoresbysund, der – som ovenfor nævnt – om sommeren har et langt mildere klima end kystegnene. Normalt yngler islommen fortrinsvis i store, dybe søer i lavlandet. Sådanne fandtes ikke i umiddelbar nærhed af vor lejr ved Rypefjord, men derimod i fjordbunden i nærheden af den bræ, der flyder ud dér, og de iagttagne islommer har muligvis ynglet i disse søer. – De fugle, der iøvrigt dominerede landskabsbilleder, var absolut gæsene. Af disse fandtes 2 arter ynglende, nemlig bramgåsen og kortnæbbet sædgås. Begge yngler i Grønland kun i den centrale del af Østgrønland, hvor de blev opdaget af zoologen Bay på Ryderexpeditionen i 1891-92. Begge arter er overordentlig talrige omkring Rypefjord. Ynglen finder sted ved ferskvandssøer og ofte ude i disse på små tuer og holme, hvor der er fred for ræve og andre rovdyr. Når gæslingerne er flyvefærdige, trækker flere familier ofte ned til fjordene, hvor de – især i de tidlige morgentimer – går på land og græsser langs strandene. Under græsningen holder de enkelte familier tilsyneladende sammen, men de blander sig imellem hinanden under flugten. – En anden fugl, der ligesom islommen har en lavarktisk udbredelse, er odinshanen, som kun trænger fåtalligt op i den højarktiske region. I Østgrønland findes den talrigt ynglende ved Angmagssalik, mens den langs Blossville-kysten formodentlig kun yngler i ringe tal. I det indre Scoresbysund findes den fåtalligt. Den yngler på ferskvandssøer. Bekendt er det ejendommelige forhold, at hannen er den mest aktive part under rugning og ungerne pasning, mens hunnen er mest aktiv under den gensidige kurtisering, der går forud for parringen: altså det helt modsatte af, hvad der må anses for det normale hos hovedparten af dyrene. Fø-

*To unge Odinhøns fouragerende i havstokken i Rypefjord.
Billedet er taget i slutningen af august; på dette tidspunkt har alle de voksne fugle tiltrådt rejsen mod syd.
Ungfuglene følger først efter i august-september.*

den får de ved at ophvirvle småinsekter og krebsdyr med fødderne, idet de svømmer langsomt hen over vandfladen med nikkende hovedbevægelser og samtidig opsamler smådyr fra vandet. Odinhønsene holder sig inde på det lave vand langs bredderne, hvor de af benene frembragte strømhvirvler kan nå bunden og hvirvle bunddyrene op. I de sidste dage af juli trækker familien ned til kysten, hvor de slutter sig sammen i store flokke i laguner og lavvandede bugter. I løbet af kort tid begynder de gamle at trække sydpå - hunnerne før hannerne. Først i slutningen af august eller begyndelsen af september følger de unge fugle efter. Figur 2 viser to sådanne ungfugle fouragerende ved bredden af Rypefjord i slutningen af august.

Som det vil bemærkes af det, der er skrevet i det foranstående om nogle af fuglene, indtager Scoresbysund-distriktet en meget interessant placering som et overgangsområde mellem højarktisk og lavarktisk, således at både nordlige og sydlige former er repræsenteret indenfor området. F. eks. findes både islommen, der er typisk lavarktisk, og den mere alment udbredte rødstrubede lom i det indre Scoresbysund. Det samme gælder svømmesnepperne, hvor både den sydlige odinshane og den nordlige torshane kendes fra distriktet.

Blandt insekterne var især sommerfuglene iøjnefaldende, særlig en natsværmer – måleren *Cidaria polata* – forekom i uhyre mængder: larverne havde afgrøvet alt grønt (pilebuske, dværgbirk o. s. v.) over hele landet mellem Rypefjord og Harefjord, og på hver eneste pilegren myldrede mængder af larver på jagt efter en smule grønt. I hovedparten var dog dømt til sultedøden, eftersom de uhyre larvesværme forlængst havde raseret alt grønt i miles omkreds; kun langs søbredder, hvor plantevæksten i forvejen havde en forlænget vegetationsperiode, fandtes endnu en smule grønt tilbage i slutningen af august. På de vidtstrakte hedestrækninger vest for lejren – hvor grunden som nævnt består af sandsten, og hvor landets udtørring derfor allerede var fuldstændig – fandtes ikke en eneste grøn busk tilbage – alt hvad der var levnet af sommerfuglelarverne var bladenes gulnede ribbenet.

Mariehønen – *Coccinella transversoguttata* – er et eksempel blandt insekterne på en art, der er almindeligt udbredt såvel i tempererede som i lavarktiske egne, og som netop befinder sig ved sin nordgrænse i dette område. Den er ret almindelig i Sydgrønland, men bliver mere og mere sparsom jo længere, man rejser mod nord i Grønland. I det indre Scoresbysund synes den dog at være temmelig udbredt, idet vi fandt den i antal på tre af de fire lokaliteter, vi besøgte i dette område.

Også blandt andre dyregrupperes udbredelsesforhold afspejles områdets karakter af grænsezone imellem det typisk lav- og typisk højarktisk område. Som endnu et eksempel herpå kan nævnes, at det lykkedes os at påvise to arter landsnegle ved Rypefjord. Disse kendtes tidligere kun i de sydlige dele af Grønland; på østkysten op til Angmagssalik. Af nordlige former, som har deres sydgrænse i denne egn, kan nævnes så forskellige dyreformer som nogle dagsommerfugle f. eks. den orange farvede høsværmer: *Colias hecla* og et par arter perlemorsommerfugle, og blandt pattedyrene moskusoksen og lemningen.

Som det vil fremgå af det ovenstående, er det indre Scoresbysund et overordentlig interessant område; her lever en lang række nordlige og sydlige former side om side. Mange sydlige arter kan dér muligvis betragtes som relikter fra en tidligere mildningsperiode, hvor de har været i stand til at skyde deres sammenhængende udbredelsesområde mod nord, for derefter under en påfølgende afkølingsperiode atter at trænges mod syd, idet de dog har været i stand til at overleve på særlig begunstige lokaliteter. Noget sådant kan meget vel tænkes at være tilfældet netop i dette område. Som flere gange påpeget er det indre Scoresbysund karakteriseret ved meget milde og stabile somre, og sydlige former, der er i stand til at tilpasse sig landets stærke udtørring efterhånden som sommeren skrider frem, vil her finde gunstige betingelser for deres udvikling. Området ligger således som en oase omgivet af barske og ugæstfri egne til alle sider: mod vest indlandsisen, mod nord bliver sommertemperaturen hurtigt lavere, samtidig med at den isfri landbremme imellem indlandsisen

*Mariehønen - Coccinella transversoguttata -, der med sine festlige lakrøde og kul sorte farver
lever op i det ofte øde landskab, er en af de sydlige arter,
som i det indre Scoresbysund finder sit nordligste refugium på østkysten.*

og havet smalner ind, således at der simpelthen ikke er plads til et sådant beskyttet område, mod øst udgør det barske kystland begrænsningen, og mod syd går indlandsisen ud til havet langs hele Blossevillekysten og begrænser alt plante- og dyreliv til et minimum. Først i Angmagssalik-distriktet finder vi atter større isfri områder og dermed igen et rigt dyreliv.

I dette område ville der være de bedst mulige betingelser for fortsatte videnskabelige undersøgelser: med udgangspunkt fra en fast station i Rypefjord ville der være let adgang til en lang række forskelligartede landskabstyper og dertil knyttede dyresamfund, f. eks. slikvaderne langs fjordkysten, der er rasteplads for store skarer trækfugle —, talrige søer og elve af forskellige typer —, vidt forskellige jordbundstyper: f. eks. grundfjeld og sandsten i umiddelbar nærhed af Rypefjord og let adgang med flyver til søerne i højfjeldet i „Tindernes dal“ på Renland umiddelbart øst for Rypefjord.